

HATÁRTALAN SZAKRALITÁS GONDOLATOK A VIRTUÁLIS KULTUSZHELYEKRŐL¹

A mindennapi létezésen túl van egy olyan terület, melyet a transzcendens, néha pedig a szent kifejezéssel illetnek.² Nem megragadható határainkon, az emberi érzékelésen kívül esik. Számos módon megmutatkozik azonban, és így megtapasztalhatóvá válik, például azáltal, hogy kinyilvánítja magát ebben a világban.³ A transzcendens megnyilvánulásának egy másik perspektívája is van. Ebben az egyén és az ő nyitottsága kerül a középpontba. Ennek a nyitottságnak köszönhetően lesz képes az egyén arra, hogy a mindennapi életben észrevegye a számára megmutatkozó isteni jelenlétet. Érzékeli: meg tud például nevezni érzéseket, helyzeteket, melyekben a transzcendens hatással volt rá, képes olyan cselekedetek végrehajtására, melyekkel elérheti őt. Ez az érzékelés felfogható, hiszen rendelkezünk olyan eszközökkel, melyek segítségével le tudjuk írni, be tudjuk mutatni.⁴ Ilyen eszközök lehetnek a szertartások, azok ima-, ének- és liturgikus szövegei, a búcsújárás stb. Ezek jelölik ki a transzcendens megmutatkozásának kereteit. Ezekben a keretekben belül tud az egyén kapcsolatba lépni a transzcendenssel, felhasználva a közösségben szerzett tapasztalatait, azaz szakrális felkészültségét.

Az egyéni imaalkalmakat leszámítva a közelmúltig egészen konkrét, körülhatárolható színtere volt e szakrális kommunikációnak: a templomok, kápolnák, kolostorok, szakrális építmények terei. A hívő ember felkészültségei birtokában ezeket a tereket keresi fel elsősorban, amikor a transzcendens megtapasztalására vágyik. Hisz abban, hogy e helyek kitüntetett helyei a transzcendens jelenlétének, így a vele való kapcsolattartásnak is. Hisz abban is, hogy ez a transzcendens képes az emberi életbe és az őt körülvevő természeti világba is beavatkozni, és ezért keresi a vele való kapcsolatfelvétel lehetőségeit.

Az internet elterjedésével e kommunikációs színterek határai, beleértve a szakrális kommunikációt is, jóval túlnyúltak a fent felsorolt valós keretekben, és egyre gyakrabban tapasztalható a virtuális kultuszhelyek elterjedése. E helyek létrejöttében maga az egyház is tevékenyen részt vesz, sőt elmondható, hogy gyakran egyházi kezdeményezés (plébános, plébániai közösség, plébániai lelkeségi csoport) áll mögöttük. Egyháziilag szabályozott feltételrendszer azonban nem korlátozza ilyen oldalak és fórumok létrehozását, így mindenki előtt nyitva áll a lehetőség, hogy hasonló virtuális szakrális tereket hozzon létre.

¹ A cikk megírását és az ehhez kapcsolódó kutatásokat az OTKA 68325-ös számú pályázata tette lehetővé.

² Bergert Korpics–Szilczl idézi: 2007. 17.

³ Korpics–Szilczl 2007. 17–19.

⁴ Korpics–Szilczl 2007. 19–21.

A magyar nyelvű internetes oldalakon ez idáig kevés ilyen lehetőséget kínáló oldalt találtam⁵, de Nyugat-Európában ezek ma már teljesen ismert fórumai a transzcendenssel való kapcsolat felvételének. Csak Németországban több mint 5000 webhelyet működtetnek a különböző egyházak. Ezek között talán a legismertebb Funama city virtuális városának Szent Bonifác temploma, amely 1998 óta fogadja az ide betérőket. Csak ide havonta 14 000-en regisztrálnak.⁶ Hetente két alkalommal van lehetőség a velük való csetelésre, és az azt követő közös Miatyánk, gépeléssel történő imádkozására.⁷ A háttérben egy valós lelkipásztor vesz részt e munkában. Ez a példa és a később bemutatott példák is jelzik, hogy e virtuális színterek mögött is mindig megtalálhatóak a valós személyek.

Jacques Gaillot a Partenia francia virtuális egyházmegye püspöke a következőkkel indokolja az egyháznak ezt az egyre erőteljesebb részvételét a világhálón: „*Ma, amikor a diplomok egyre üresebbek lesznek, ott kell az örömhírt hirdetnünk, ahol az emberek találkoznak. Az internet egy ilyen hely.*”⁸ Maga a pápa is hangsúlyozza az internet pasztorális jelentőségét a tömegtájékoztató világnapjára kiadott üzenetében. Ebben hangsúlyozza, hogy a modern kommunikációs eszközök által a pap bemutathatja az egyház életét, és segíthet a ma emberének Krisztus arcát felfedezni. Sürgeti továbbá, hogy a papok a blogokat és online-videókat is használják az evangelizálásban. Írásában kiemeli, hogy az internet használatát a papképzés részévé kell tenni. A papnak – fogalmazott a pápa –,*lelket kell adnia az internet kommunikációs folyamának. A papok fordítsanak különleges figyelmet a nem hívőkre, a keresőkre, azokra, akik abszolút, nem múlandó értékekre vágnak (...) a digitális világban is nyilvánuljon meg Isten szeretetteljes figyelme az emberek iránt, amely Krisztusban valósul meg*” – írta.⁹ Az egyház ilyen jellegű tudatos missziós tevékenységét igazolják tovább azok a szakkönyvek is, melyek az internetes lelki gondozáshoz adnak szakszerű útmutatásokat.¹⁰ Az egyháznak mindezek a törekvései azt sejtetik, hogy a világhálóval, mint valós térrel, missziós területtel számol.

Elsődlegesen tehát maga az egyház a fő multiplikátora ezeknek a modern valóságos megnyilvánulásoknak. Hangsúlyozzák azonban, hogy az internetet alapvetően csak a lelki gondozás előterepének tekintik, amelyben az internet csak mintegy médiumként szerepel. Ezt felhasználva kívánnak segítséget nyújtani az önreflexió, önérté-

⁵ Mátraverebély-Szentkútra imaszándékokat lehet küldeni, melyekért a helyi ferences szerzetesek imádkoznak. A www.imaszandek.hu oldalra beküldött szándékokért Mocska község plébániaközössége, a kaposvári Szent Imre plébániaközösség és a homokkomáromi Nyolc boldogság közösség imádkozik jelenleg, de van lehetőség a közbenjárókhoz csatlakozásra is. Egy másik internetes portálon virtuális gyertyagyújtásra és a gyertyagyújtás apropójához kapcsolódó ima beírására van lehetőség.

<http://ima.lap.hu/>, <http://imaszandek.hu>, 2009. 02. 14.

http://www.szentkut.hu/matraverebely_szentkut_nemzeti_kegyhely, 2009. 11. 05.

⁶ Buter 2005. 18–19.

⁷ Afif 2003. 116–118.

⁸ Jacques Gaillot nyilatkozatát lásd Buter 2005. 18.

⁹ A pápa a tömegtájékoztató világnapjára (május 16.) szóló üzenetét 2010. január 23-án, Szalézi Szent Ferencnek, az újságírók védőszentjének az emléknapi hozta nyilvánosságra. Az üzenetről szóló cikket lásd: <http://infonaplo.blogspot.com/2010/01/papa-az-internet-hasznalatara-buzditja.html> 2010. 02. 24.

¹⁰ Belzer 2004.; Gelhot–Lübke–Weinz 2008.

kelés, emberibbé válás nehézségeiben, konfrontálva a hálón surfölőket az örömhírrrel és keresztény életvezetési tanácsokat kínálva.¹¹ A valós cél az így megszólított keresők reális templomokba vezetése.

Dolgozatomban ilyen virtuális kultuszhelyeket és az itt egyre szélesebb körben terjedő modern devóciós formákat kívánok bemutatni. Ezáltal is szeretném felhívni a figyelmet e sajátos „hálólét”¹² egyéni vallásosságban betöltött szerepére és sajátosságaira, jelezve ezzel a téma kutatásának szükségességét.

A világhálón kutatva érdeklődésem középpontjában egy sajátos ájtatossági gyakorlat, a közbenjáró és hálaadó imádságok nyilvános helyen való kiírása állt. Az ilyen írott formában rögzített imák nagyon gyakran megjelennek a tradicionális katolikus búcsújáró helyeken, azok vendégkönyveiben és kegyoltáraitra helyezett imacédulákon, illetve más keresztény felekezetek plébániatemplomaiban is.¹³ Ismert továbbá, hogy az egyéni fohászok írásos rögzítésének és nyilvánossá tételének szokása a zsidóság,¹⁴ az ortodoxok,¹⁵ kopt keresztények, sőt még a muzulmánok¹⁶ és a japán sintoisták körében is él.¹⁷

E speciális források katolikusok körében végzett kutatása rámutatott arra, hogy az ilyen fohászok megírásakor jelentőséggel bír a szakrális tér is. Elsősorban az itt található kegyszobrok, kegyképek és az ezekhez kötődő csodás eseményeket igazoló tárgyak miatt. Ezek mintegy legitimálják a hely, és az itt jelenlévő transzcendens különleges erejét.

Úgy tűnik azonban, a színterek virtuálissá válása nem rengette meg ezt a devóciós gyakorlatot, sőt újabb és újabb dimenziók nyílnak meg előtte.

E kultuszhelyek, és az itt kihelyezett beíró könyvek (Fürbittenbücher) és imacédulák internetről való elérhetőségük ellenére gyakran a valós és a virtuális világ határmezsgyéjén találhatóak. Többségük mögött ugyanis valós plébániaközösség, szerzetesközösség áll. Számos egyéb reálisnak tűnő jeggyel is rendelkeznek: beírókönyveik küllemükben valós könyvet formáznak, a képernyőn vallásos témájú műalkotások, illetve templombelső fotói láthatóak, a leírt fohászokért gyertya gyűjthető.¹⁸ A virtuális realitást tehát egy valós atmoszférával és egy valós szokás leképezésével (a gyertyát felfoghatjuk, mint virtuális votív adományt) próbálják alátámasztani. Így teremődik meg a bizalom a virtuális térben.¹⁹ A mátraverebély-szentkúti kegyhely

¹¹ Buter 2005. 18.

¹² A hálólét fogalmát Ropolyi László vezette be és definiálta a következőképpen: „nyílt, virtuális közösségekre épülő létforma”. Erről bővebben lásd.: Ropolyi 2006. 67.

¹³ Az egyéni imák írásos rögzítésének és nyilvánossá tételének gyakorlatáról bővebben lásd: Frauhammer Krisztina: Szemben a feledéssel. Magyarországi kegyhelyek vendégkönyveinek összehasonlító elemzése. Budapest, ELTE Néprajzi Tanszék 2009. Doktori értekezés

¹⁴ A zsidó imacédulákról (kvitli) bővebben lásd: Gleszer 2005. 146–159.

¹⁵ Az ortodoxok imacédula (zapiski) írásának gyakorlatáról Pócs Éva és dr. Tóth Péter adataira támaszkodom. A zapiskiról bővebben lásd: Köllner–Komáromi–Ladykowska–Tocheva–Zigon–Benovska–Sabkova 2009. 16–21.

¹⁶ Az adatot Lovász Irénnek köszönöm.

¹⁷ A sintoisták imacéduláiról (ema) bővebben lásd: Schmed 1997. 99 – 101.

¹⁸ A teljesség igénye nélkül, néhány internetes templomi vendégkönyv elérhetősége: <http://www.benedikterinnen-osnabrueck.de/page8.html>; <http://www.sankt-petrus-heede.de>; <http://sankt-gertrud.de>; <http://www.erzbistum-freiburg.de/gebetsanliegen>, 2008. 09. 15.

¹⁹ Lingens 2003–2004. 227.

honlapján arra is felhívják a figyelmet, hogy a beírt fohászokat a szerzetesek kápolnájában kifüggesztik, hogy a közösség minden tagja imádkozhasson értük. Ez a valós világba való visszaugrást jelent, és jelzi, hogy a virtuális világ nem mindig kielégítő,²⁰ viszont hasznos eszköze és közvetítője lehet a transzcendens keresésének.

Kedveltek és látogatottak a nagy kegyhelyek honlapjairól elérhető vendégkönyvek is.²¹ Ez jelzi, számos esetben a zárandoklat is virtuálissá válik. Nincs szükség a továbbiakban arra, hogy valós utazással elzarándokoljon valaki egy szent helyre, egy klikkeléssel kiváltható ez is. Walter Heim svájci néprajztudós utal arra, hogy a szentek sírjához, oltarához eljuttatott levelekkel is olykor kiváltották a zárandoklatot, ő az ilyen zárandokokat vágy-zarándokoknak nevezi.²² Ennek mintájára további fogalmat is alkothatunk, azok megnevezésére, akik a világhálót felhasználva keresnek fel egy-egy kegyhelyet. Őket nevezhetjük virtuális zárandokoknak.

Ismert olyan virtuális kápolna is, amely egy valósan létező kápolna fotóival jeleníti meg magát, de ahhoz egyéb szálakkal nem kapcsolódik. Ilyen az az imakápolna, amelyet egy fiatal pap, Raimund Alker épített fel az interneten, megvalósítva ezzel az augsburgi teológia egy diplomamunkájának projektjét.²³ A következőket írja az általa felépített virtuális kápolnáról és az abban elhelyezett könyvről: „*A virtuális imakápolna felépítésének az a tapasztalatom volt a motiválója, hogy az interneten sok kereső ember van úton, szerencsét, szerelmet, szexet keresnek. Azt gondolom, hogy ezek a vágyak csak az Istenben találnak megvalósulásra. A virtuális kápolna egy olyan hely akar lenni, ahol az emberek Istennel találkozhatnak.*”²⁴

Az alapvető funkció tehát ugyanaz, mint a valós templomoknál és vendégkönyveiknél, imacéduláiknál: kapcsolatba lépni az égiekkel, valamely transzcendens lényel. Ez a funkció egy nagyon fontos továbbit is bővíti: a szent, Isten és Szűz Mária mellett kiemelt szerepe lesz annak a személynek, aki olvassa a bejegyzést. Hogy miért? Az internet lehetőséget ad a reagálásra, a másik fohászára való válaszadásra, bátorításra, vigasztalásra. Így gyakran komoly diskurzus alakul ki a bejegyző személyek között. Raimund Alker kápolnájában lehetőség van arra, hogy az ide regisztráló jelezze, szeretné, ha fohászárára válasz érkezne. Ebből egyértelmű, hogy a szent, Isten és Szűz Mária mellett egyenrangú címzettként jelenik meg a másik embertárs. Ez természetesen másfajta, mégpedig egészen profán funkciókkal is felruházta ezeket a templomokat és a bennük elhelyezett könyveket: beszélgetések színterévé, lelki vezetővé, életvezetési tanácsadóvá válnak.²⁵ Ez a hangsúlyeltolódás azonban már felveti ennek az írott devóciós formának a deszakralizációját is.

Meg kell (azonban) azt is jegyezni, hogy az ide beírt kéréseknek, imaszándékoknak nagyon gyakran nincs konkrétan megnevezett címzettjük. A valós kegytemplomokban többnyire a Szűz Anyához, szentekhez fordulnak a hívek, akik ott képek, szobrok formájában plasztikusan is megjelennek. A megszólításuk sokszor egészen

²⁰ Lingens 2003–2004. 235.

²¹ <http://www.kapuziner-bayern.de>; <http://altoetting-wallfahrt.de/pages/index3.html>, 2009.09.25. http://www.szentkut.hu/matraverebely_szentkut_nemzeti_kegyhely, 2008. 11. 05.

²² Heim 1961. 90–91.

²³ Az oldal elérhetősége: www.gebetsanliegen.de, 2008. 09. 15.

²⁴ A teljes szöveg olvasható: www.gebetsanliegen.de/projekt_info.htm#Projekt, 2008. 09. 15.

²⁵ Lingens 2003–2004. 233–235.

bizalmas, becéző, mély és személyes kapcsolatra utal. Akik a világháló kultuszhelyeit keresik fel, sokszor egy nem meghatározott, nagyon absztrakt transzcendens létezőhöz szólnak. Talán ez a körülmény is hozzájárul ahhoz, hogy a vallásosság nagyon különböző fokain állók is bekapcsolódhatnak ebbe az ájtatossági gyakorlatba, természetesen csak felkészültségeiknek megfelelően.

Tematikájukban ezeket a könyveket és bejegyzéseiket ugyanaz, az élet minden területét lefedő sokszínűség jellemzi, mint a valós könyvek szövegeit. Bővelkednek napjaink aktuális társadalmi, gazdasági, szociális helyzetét tükröző problémákkal, kérdésfelvetésekkel. Formai jegyeik is nagyon hasonlóak. Egy lényeges eltérést mégis felfedezni vélek: az imák középpontjában leggyakrabban nem egy másik személy, hanem maga a fohászok áll. Ezáltal, véleményem szerint, e fohászok központi elemévé válik az önreflexió és az önábrázolás.

Figyelemre méltó körülmény az is, hogy a bejegyzéseket nem tárolják végtelen ideig, egy bizonyos mennyiség után törölve vannak. Korábbi kutatásaim során megállapítottam, hogy a valós templomokban leírt fohászoknál fontos motiváló tényező az ima tárgyának manifesztálása. Az imának ez a tárgyiasítása, örökké tétele sokak számára hatásosabbá és biztosabbá is teszi a leírtakat és azok megvalósulását. Ez a motiváció itt nem kap akkora jelentőséget. A fohászok írott voltak ellenére sokkal inkább a szóbeli szövegekkel rokoníthatóak. Ezeket az oralitásra emlékeztető jegyeket erősíti a fogalmazás sokszor tapasztalható könnyedsége, provizórikussága.

Megfigyelhető az is, hogy a tárolt fohászok közül sem olvasható mind, csak az időben legkésőbb keletkezettek. Szinte minden oldalon lehetőség van arra is, hogy a bejegyző letiltsa fohásza nyilvánossá tételét is. Ez nagyobb intimitást biztosít, mint a lapozható valós könyvek, és talán ez is hozzájárul ezeknek a portáloknak a nagy népszerűségéhez. Ezt az intimitást fokozza a státusra és egyéb élethelyzetre utaló jelek hiánya is. Ezzel szorosan összefüggő körülmény, hogy az anonimitás, vagy épp az internetes használatban olyan gyakori kitalált felhasználói név, ezeknél a könyveknél különösen nagy hangsúlyt kap, hiszen ez a virtuális világ talán egyik legfőbb jellemvonása. Éppen ezért azonban még kevesebb tudható meg azokról, akik így lépnek kapcsolatba az égiekkel.²⁶

A virtuális kultuszhelyeken megélt vallásosságnak csak egy kicsiny szeletét jelzik a fent röviden bemutatott kérő és köszönő fohászok. Fontos látni azt, hogy itt egy nagyon individuális rítusról van szó, amely fizikálisan is távol van azoktól a kultuszgyakorlatoktól (például búcsújárás), amelyek alapját egy közös meggyőződés, egy közös tudás képezi. Ugyanakkor felbomlottak a populáris vallásosság szűk, évszázados hagyományokon alapuló keretei is. Mindezek a körülmények azt eredményezték, hogy nagyon egyéni, nagyon eklektikus devóciós technikák alakultak ki.²⁷ Egyre gyakoribb – és ezt az internetes portálokra beírt imák jól tükrözik – a hagyományos vallásosságból vett elemek és az olyan modern tematikák, mint önábrázolás és önmegvalósítás keveredése, sőt ez utóbbiak előtérbe helyeződése. Ez pedig további változásokat is eredményezett: a csoda utáni vágy helyébe az egyéni érzelmi világ másokkal való megosztása lépett.

²⁶ Lingens 2003–2004. 240–241.

²⁷ Kromer 1997. 101.

AFIF, Noelani

2003 Plausch mit dem PfarrerSeelsorger, Beichtgespräche und Gebete. Katholike und Protestanten nutzen das Internet als Städte der Begegnung. *Focus* 17. 116–118.

BELZER, Michael

2004 *Internetsselsorge*. Verlag Katholisches Bibelwerk GmbH, Stuttgart.

BUTER, Veronika

2005 Seelsorge im Cyberspace. Beten und Gottesdienst feiern, ohne sich zu sehen oder zu hören geht das? *Missio* 02. 18–19.

GELHOT, Rainer – LÜBKE, Norbert – WEINZ, Gabi

2008 *Per Mausclick in die Kirche. Reale Seelsorge in der virtuellen Welt*. Verlag Haus, Altenberg.

GLESZER Norbert

2005 Kvitli, in: BARNA Gábor–MÓD László–SIMON András szerk. *Szent ez a föld. Néprajzi írások az Alföldről*. SZTE Néprajzi Tanszék, Szeged, 146–159.

HEIM, Walter

1961 *Briefe zum Himmel*. Die Gabbbriefe an Mutter M. Theresia Scherer in Ingenbohl. Ein Beitrag zur religiösen Volkskunde der Gegenwart. Schriften der Schweizerischen Gesellschaft für Volkskunde 40. Basel.

KORPICS Márta – P. SZILCZL Dóra szerk.

2007 *Szagrális kommunikáció*. Typotex, Budapest.

KÖLLNER, Tobias – KOMÁROMI Tünde – ŁADYKOWSKA, Agata – TOCHEVA, Detelina – ZIGON, Jarret – BENOVSKA-SABKOVA, Milena

2009 Spreading grace in post Soviet Russia. *Antropology Today* 25. 06. 12. 16–21.

KROMER, Hardy

1996 *Adressat: Gott*. Das Anliegenbuch von St. Martin in Tauberbischofsheim. Eine Fallstudie zur schriftlichen Devotion. Studien & Materialien des Ludwig-Uhland-Instituts der Universität Tübingen 17. Tübingen.

LINGENS, Peter

2003/2004 Anliegenbecher in Kirchen, Wallfahrtsorten und im Internet. Ein Bericht über Forschungsstand, die aktuelle Situation und den Quellenwert der Gattung, in: COX H.L. – HAVERKAMP D.M. Hrsg. *Rheinische Jahrbuch für Volkskunde*. Aspekte religiöser Kultur. 35. 119–245.

ROPOLYI László

2006 *Az internet természete: internetfilozófiai értekezés*. Typotex, Budapest.

SCHMIED, Gerhard

1997 *Lieber Gott, gütigste Frau. Eine empirische Untersuchung von Fürbittbüchern*. Universitätsverlag Konstanz, Konstanz, 99–101.